

Azerbaycan Türkçesinde Atla İlgili Atasözlerinin Sözdizimsel Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme

Hacı DAĞLI*

Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye

Takvim-i Vekayi

ISSN: 2148-0087

BasımTarihi: 30 Haziran 2019 / 26 Şevval 1440

GönderiTarihi: 25.05.2019, Kabul Tarihi:25.06.2019

Cilt: 7 No: 1 Sayfa: 88-101 (2019)

SLOI: <http://www.sloi.org/sloi-name-of-this-article>

*Sorumlu Yazar; E-mail: hacdagli@gmail.com

ÖZET Zengin bir sözlü edebiyata sahip olan Azerbaycan Türklerinin hayatlarının her alanında at son derece önemli bir yere sahiptir. Buna bağlı olarak binek hayvanı olan at, milli folklorun ürünleri olan destan, masal, atasözleri... vs. kullanılmıştır. Özellikle de at Azerbaycan halkının ve milli öğelerini yansıtan atasözlerinde geniş bir şekilde yerini alarak önemli bir anlam zenginliğine kavuşmuştur. Bu çalışmada Azerbaycan Türkçesinde atla ilgili atasözleri taranarak incelenme yapılmıştır. Yapılan bu incelemede İlyas Hamidov, Behruz Ahundov, Leyla Hamidova'nın birlikte çıkardıkları "Azerbaycanca-Rusca Rusca-Azerbaycanca Atasözləri və Zərbi-Məsəllər Lüğəti" adlı kitap ve Celal Beydili ile İsrail Abbaslı'nın "Atalar Sözü" adlı eseriden yola çıkarak "at" temalı atasözleri hakkında genel bilgiler verilmiş, atasözü tanımı, atasözlerinin içerdiği temaların ve ele aldıkları genel konular, atla ilgili Azerbaycan atasözlerinin genel özellikleri gibi konulara değinilmiş ve ardından sınıflandırma yapılarak atla ilgili kurulan atasözlerinin hem anlamsal hemdesözdizimsel bakımından izahatı verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan atasözleri, cümle, at.

An Evaluation on the Syntactic Properties Proverbs Related to Horses in Azerbaijani Turkish

Hacı DAĞLI*

Kafkas University, Kars, Turkey

Takvim-i Vekayi

ISSN: 2148-0087

Published: 30 June 2019 / 26 Şevval 1440

Vol: 7 No: 1 Page: 88-101 (2019)

SLOI: <http://www.sloi.org/sloi-name-of-this-article>

*Correspondence; E-mail: hacdagli@gmail.com

ABSTRACT The horse has a very important place in all aspects of the lives of Azerbaijan Turks, who have a rich oral literature. Accordingly, the horse, which is a mount, is used in the epics, fables, proverbs, and products of national folklore. In particular, the horse has gained a significant sense of meaning by taking its place in the proverbs reflecting the Azerbaijani people and their national elements. In this study, proverbs about horses in Azerbaijan Turkish were searched and examined. In this study, based on books “Azerbaycanca-Rusca Rusca-Azerbaycanca Atasözləri və Zərbi-Məsəllər Lüğəti” by Ilyas Hamidov, BehruzAhundov and Leyla Hamidova and "AtalarSözü" by Celal Beydili and İsrafil Abbaslı, general information about "horse" themed proverbs were given; the subjects such as the definition of proverb, the themes of proverbs and the general subjects they discussed were mentioned, and following this, the general characteristics of the Azerbaijani proverbs related with horses are classified to give a semantic and syntactic explanation of the proverbs about horse.

Keywords: Azerbaijan proverbs, sentence, horse.

1.GİRİŞ

Halk Edebiyatının kalıplaşmış zengin söz öbekleri arasında bulunan atasözlerinin tanımı, birçok araştırmacı tarafından yapılmıştır. Mevcut tanımlardan hareketle, Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı Büyük Türkçe Sözlükte “atasözü”: “Uzun gözlem ve tecrübelerden sonra varılmış hükümleri hikmetli bir tarzda kısa olarak ifade eden eskilerden kalma söz, atalarsözü, eskilersözü, mesel, darb-ı mesel. “(BTS, 1990: 62) olarak tanımlanmaktadır.

Özkul Çobanoğlu “atasözü” tanımını şu şekilde vermiştir: “Türk kültür tarihindeki görünüşleriyle, atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran, kültürel birliktelik ve sosyal olarak bir arada yaşama ilkelerine dönüştüren ve kalıplaşmış şekilleri bulunan, sosyal ve kültürel olarak benimsenmiş ve meşruiyetleri tartışmasız kabul gören özlü sözler” (Çobanoğlu, 2004: 15).

Ali Püsküllüoğlu “Türkçe Sözlük” adlı eserinde “atasözü” tanımını şu şekilde verir: “Ataların uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak veren ve kalıplaşmış biçimi olan kamuca benimsenmiş kısa özlü söz.” (Püsküllüoğlu, 2004: 7).

Ömer Asım Aksoy, atasözlerinin tarifini şöyle yapmıştır: “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz-sözlerdir” (Aksoy, 1970: 26).

Şemsettin Sami mesel kelimesinin karşılığını “Bir kaide-i umumiyyeye numune olmak üzere irâd olunan söz” ve “Manayı zahirîsi kast olunmayıp zımmen ve kinayeten diğer bir şeye delâlet etmek üzere irad olunan söz” (Sami, 1989).

Nurettin Albayrak, “atasözü” tanımını şöyle verir: “Atalarımızın yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt

ya da yargı şeklinde nakleden, doğrulukları kesinlik kazanmış anonim, kısa ve özlü sözlerdir.” (Albayrak, 2009: 3).

İsmail Parlatır göre “atasözü”: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanan düşüncelerden doğan, kesin hükümler içeren, bilgece bir tavırla öğüt verir ve yol gösterir nitelikte olan, yüzyıllar boyu sözlü geleneğin içinde beslenerek halk tarafından benimsenmiş bulunan ve de halkın ortak değer yargılarını taşıyan kalıplaşmış özlü sözlerdir” (Parlatır, 2007: 2).

Şöhret Türkmen’e göre, “Atasözleri, bir ulusun geniş halk kitlelerinin yüzyıllar boyunca yaşadığı deneyim, gözlem ve bunlardan doğan düşüncelere dayanan; genel kural ve düstur niteliği taşıyan veya bir doğruyu ortaya koyan; söyleyeni unutulduğu için halkın ortak malı olan (anonim); kısa, özlü ve kalıplaşmış; içinde yargı (hüküm) bulunan bir tümce değerindeki sözlerdir.” (Aktaş, 2004: 13) diyerek açıklarlar.

Süreyya Beyzadeoğlu “atasözü” tanımını şöyle tariflemiştir: “Atasözleri, eskiden sav, mesel (çokluğu emsal), darb-ı mesel (çokluğu durub-ı emsal), tabir diye adlandırılan konuşma dilinde ve manzum, mensur yazı dilinde yaşayan hikmet dolu, nasihat dolu eğitici, öğretici özelliklere sahip veciz sözlerdir.” (Beyzadeoğlu, 2003: 1).

Doğan Kaya: “Ataların yüzyıllar boyunca karşılaştıkları olay ve tecrübelerden aldıkları dersleri bilgece düşünce yahut nasihatleri, değer yargılarını düsturlaştırarak sonraki nesillere devrettikleri ve herkesçe benimsenmiş özlü sözlerdir.” (Kaya, 2007: 110).

Dehri Dilçin’e göre ise, “Atasözleri beşer cemiyetle beraber doğmuş, onunla birlikte oba, boy ve oymak olarak asırlarca göçebe hayatı yaşamış ve nihayet gelişip özleşerek de ulus haline yükselmiş, medenileşmiş türlerdir.” (Dilçin, 2000: XIII).

Atasözleri, yukarıda verildiği gibi atalarımızın deneyimlerini, kesin yargılar durumunda sunan, az sözle çok anlam ifade eden kalıplaşmış sözler topluluğudur. Atalarımızın binlerce yıllık deneyimlerinin bir

ürünün olan atasözleri kimin tarafından söylendiği belli olmayan özlü sözlerden oluşarak, toplumun ortak düşüncesini, inancını, duygusunu, ahlak anlayışını, kültürünü, felsefesini, hayata bakış açılarını kısaca dünya görüşlerini yansıtmaları bakımından önemli temalar içermekte ve ele aldıkları konular bakımından çeşitlilik göstermektedir.

2. ATASÖZLERİNİN İÇERDİĞİ TEMALAR VEYA ELE ALDIKLARI GENEL KONULAR

Özellikle kültürün bir yansıması olan atasözleri, bir toplumun fertlerinin ne ile uğraştığı, neye önem verdiği, değer yargılarının ne olduğuna ilişkin göstergeleri bünyelerinde barındırır. Türk atasözlerine bakıldığında, Türk milletinin sosyo-kültürel yapısı içerisinde hayvancılığın önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Türklerde yaşantı şekilleri ve ekonomik faaliyetlerinden dolayı hayvancılıkla ilgili kültür unsurları ön plana çıkmıştır. Türk toplumunda tarih boyunca askerlik ve çiftçilik önemli olduğu için hayvanlarla ilgili pek çok söylenmiş atasözü vardır. Bunların başlıcaları, en başta at olmak üzere, ayı, eşek, katır, deve, koyun, keçi, öküz, inek dana, tavşan, karga vs. olarak sıralanabilir. Atasözlerinin içerdiği temalar veya ele aldıkları genel konuları şöyle sıralayabiliriz;

- a. Sağlık ve ölüm konusunda atasözleri;
- b. Ekonomi konulu atasözleri;
- c. Tarım ve hayvancılıkla ilgili atasözleri;
- d. Tarla ile ilgili atasözleri;
- e. Tabiat ve Evren konulu atasözleri;
- f. İklim ve takvimle ilgili atasözleri;
- g. Hayvanlarla ilgili atasözleri;
- h. Zihin terbiyesi vs. diğer konular olmak üzere yer almaktadır.

Türklerin hayvanlarla ilgili atasözlerine baktığımızda en fazla atla ilgili atasözlerine konu olduğunu görmekteyiz. Literatürde ata ilişkin atasözlerinin fazla sayıda olmasını, yarı göçebe bir kültürden gelen Eski Türklerin yaşam tarzı, hürriyet düşkünlüğü, ekonomik varlığı vs.

gibi sebeplerle atlara fazla önem verilmiştir. Bu önem atları, Eski Türklerin askeri, ekonomik, sosyal, dini hayatlarının içine kadar sokulmuş; Eski Türklerin dilinde, destanlarında, sanatlarında yer almasında etkili olmuştur. Bu durum gerek ata verilen önem gerek ihtiyaç itibariyle atasözlerinde kendini göstermiştir.

Bu konuyla ilgili Özkul Çobanoğlu, “*Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*” adlı kitabında atın Türk atasözündeki önemini şu sözlerle ifade eder: “At atasözlerimizde diğer hayvanlara nazaran daha fazla yer almaktadır... Tarih boyunca çok büyük coğrafyada büyük devletler kuran Türklerin dışa dönük ve canlı sosyo-kültürel hayatlarında at son derece önemli bir yer tutmuş ve bu nedenlerde atasözlerinde geniş bir biçimde yer almıştır.” (Çobanoğlu, 2004: 37) diyerek atın Türklerin hayatındaki öneminden bahsetmiştir.

Türk dillerinin sınıflandırılmasında genel olarak Güney-batı (Oğuz) grubuna dâhil olan ve geniş bir sahada konuşulan Azerbaycan’da at büyük bir öneme sahiptir. Bu da Azerbaycan Türklerinin ata verdikleri değeri, folklorunun ürünleri olan destanlarda, masallarda, özellikle atasözlerinde yer edindiğini görüyoruz. Azerbaycan atasözleri üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında atla ilgili pek çok atasözünün var olduğu görülmektedir. Azerbaycan atasözlerinde at, genellikle dostluğu, vefalığı, sadakatliği ile bilinir. Ayrıca diğer hayvanlarla olan bağlılığı, kader, kısmet, yalan, alım-satım, savaş vs. konuları ile karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Azerbaycan Edebiyatında atla ilgili atasözlerine bakıldığında, atın toplum hayatında önemli bir yer aldığı görülmektedir: *Ata minəndə özünü, atdan düşəndə atı unutma* (AS, 2004: 41), *Atlı qonaq itli qonaqdanyaxşdı* (AS, 2004: 42) şeklindeki atasözlerinde atın toplumun değerli bir parçası olduğu vurgulanmıştır.

3. ATLA İLGİLİ AZERBAJCAN ATASÖZLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

a) Atla ilgili atasözleri bir cümle ya da birden fazla cümle ile kurulur. Örnek: “*Axsaq at yüyrekolar*”, “*Abdal at mindi, özün bəy sandı*” vs.

b) Atla ilgili kurulan atasözlerinin bazıları yüklemli ya yoktur ya da düşmüştür. Örnek: “*Aralıq atı, kor Fatı*”, “*Arvadı ahıl gözüylə, atı – cahıl gözüylə*” vs.

c) Atla ilgili uzun atasözleri çoğu kendi içinde hece, ses ve kelime tekrarı ile bir ahenk, bir uyum biçiminde işlenmektedirler. Örnek: “*Sənməni atının tərkinə almırsan, mən səni itimin tərkinə almaram*”, “*At ələdişər, meydan ələ düşməz*” vs.

d) Atla ilgili atasözlerinin bir kısmı geniş zaman, emir kipi, olumlu ve olumsuz çekimine girmiş cümlelerden oluşur. Örnek: “*Alçaq ata hamı minər*”, “*Atlı iləpiyadanınsövdası tutmaz*”, “*Arpaya qatsan at yeməz, sümüyə qatsan it yeməz*”, “*Ata dost kimi bax, düşmən kimi min*” vs.

Atla alakalı Azərbaycan atasözlerini tasnif etmək için İlyas Hamidov, Behruz Ahundov, Leyla Hamidova'nın birlikte çıkardıkları “*Azərbaycanca-Rusca Rusca Azərbaycanca Atasözləri və Zərbi-Məsəllər Lüğəti*” adlı kitabı ve Celal Bəydili'nin ile İsrail Abbashı'nın “*Atalar Sözü*” adlı eseri incelenmiş, atla ilgili yapılan tasnifte atın çok yönlülüğü öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Fakat bunun yanı sıra vefa ve sefa vasfı da başlık olarak değerlendirilebilir. Burada genel konu tasnifi yerine sadece atla ilgili genel atasözlerinin sınıflandırma, daha özele inen ve ata özgü durumları içine rahatlıkla alabilen yeni bir tasnif denemesi yapılmıştır. Tasnifte özellikle yargı sayısı ve mantık bağlantıları dikkate alınmıştır. Atasözleri esas olarak dört başlık olarak belirlenmiştir. Bu tasnif şu başlıklardan oluşmaktadır:

1. Tek Yargı Bildiren Atla İlgili Azərbaycan Atasözləri;
2. Çift Yargı Bildiren Atla İlgili Azərbaycan Atasözləri;
3. Sebep-Sonuç Bildiren Atla İlgili Azərbaycan Atasözləri;

4. Karşılaştırma Bildiren Atla İlgili Azerbaycan Atasözleri;

3.1. Tek Yargı Bildiren Atla İlgili Azerbaycan Atasözleri

Atla ilgili yargı bildiren atasözleri, yalnız bir yükleme sahip ve içerisinde fiilimsi bulunmayan atasözleridir. Bu yapıdaki atasözleri, Türk dilinin genel cümle dizimine uygun olarak, genellikle çoğu kurallı cümlelerden oluşurlar, hem isim hemde fiil cümlesi. Genellikle, geniş zaman ya da emir kipinde işlenen atla ilgili atasözleri anlamına göre baktığımızda, olumlu ve olumsuz cümleden meydana gelirler. Bu atasözlerindeki başlıca temalar: at ve at sahibi, atın değeri, fonksiyonları ve diğer binek hayvanların üstünlüğüdür.

Axsaq at yüyrekolar (AS, 2004: 28).

“Aksak at yüyrek olur”

Kor at gecədə otlar (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 223).

“Kör at gecede otlar”

Alçaq ata hamı minər. (AS, 2004: 30).

“Alçak ata herkes biner”

At yüyəni ilə satılar (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 55).

“At yüyeni ile satılır”

Arvad ilə at igidin baxtına (AS, 2004: 37).

“Avrat ile at iğidin bahtınadır”

Səkkiz mıxa doqquz at bağlamazlar (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 307).

“Sekiz miha dokuz at bağlamazlar”

At igidin yoldaşı (AS, 2004: 40).

“At yiğidin yoldaşdır”

Yəhər ata yük olmaz (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 359).

“Eyer at yük olmaz”

At meydanında eşşək anqırmaz (AS, 2004: 40).

“At meydanında eşek anırmaz”

Yəhər atın belində həmişə qalmaz (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 359).

“Eyer atın belinde her zaman kalmaz”

At minənintanıyar (AS, 2004: 40).

“At binicisini tanır (bilir)”

Yeyin at özünəqamçı vurdurmaz (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 358).

“Yürük at özünə kamçı vurdurmaz”

Atlı ilə piyadanın sövdası tutmaz (AS, 2004: 42).

“Atlı ile piyadanın sevdası tutmaz”

At təpiyə at dözər (AS, 2004: 41).

“At tepeyine at düzər”

Atın ölümü teki arpadan olsun (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 58).

“Atın ölümü teki arpadan olsun”

At yerinə eşək bağlama (AS, 2004: 41).

“At yerine eşək bağlamak”

At izi it izinə qarışmaz (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 54).

“At izi it izine qarışmaz”

3.2. Çift Yargı Bildiren Atla İlgili Azərbaycan Atasözleri

Atla ilgili çift yargı içeren atasözleri, genellikle iki öneri, iki emir ya da nitelik bildiren atasözlerinden oluşmaktadır. Yani iki atasözün birleşmesiyle meydana gelerek cümlede, bağımlı sıralı ya da bağımsız sıralı, bağlı, şartlı vs. gibi birleşik cümlelerden oluşabilmektedir. Ayrıca atla ilgili bu atasözlerinin yargılarından biri olumlu diğeri ise olumsuz olabilir. Burada işlenen temalar daha çok atın davranışları, insanlarla ve diğər hayvanlarla ilgili özellikleri; kader, kismet vs. içerikli bağlantısı bahsedilir.

Abdal at mindi, özün bəy sandı (AS, 2004: 17).

“Abdal ata binince, bey oldum sanır”

At qaçdı, yəhəri də apardı (çp. At getdi yüyəni də apardı)
(Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 54).

“At qaçtı, eyeri de götürdü”

Arpaya qatsan at yeməz, sümüyü qatsan it yeməz (AS, 2004: 37).

“Arpaya koysan at yemez, kemiğe koysan it yemez”

Ata mindi, atasını da tanımadı (Həmidov, Axundov, Həmidova,
2009: 56).

“Ata bindi, atasını da tanımadı”

Ata dost kimi bax, düşmən kimi min (Həmidov, Axundov,
Həmidova, 2009: 56).

“Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli”

Atdan düşüb, eşşəyə mindi (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009:
57).

“Attan düşmüş eşəge bindi”

At atnan əlləşər, arada eşşəyin qıçı sınar (AS, 2004: 40).

“Atlar tepişir, arada eşek ezilir”

Eşşəklər arpa yeyir, at həsrətdir samana (Həmidov, Axundov,
Həmidova, 2009: 146).

“Eşekler arpa yiyiyor, at hasrettir samana”

At ölüb, itlərin bayramıdır (Həmidov, Axundov, 2009: 55).

“At ölür, itlere bayram olur”

Atları nalladılar, kurbağa da ayağını uzatdı (Həmidov, Axundov,
Həmidova, 2009: 59).

“Atları nalladılar, kurbağa da ayağını uzattı.”

Arabani at aparmaz, arpa aparar (Həmidov, Axundov, Həmidova,
2009: 48).

“Arabayı at götürmez, arpa götürür”

Eşşək qazanar, at yeyər (AS, 2004: 102).

“Eşek kazanır, at yer”

At ələ düşər, meydan ələ düşməz. (AS, 2004: 40).

“At bulunur, meydan bulunmaz.”

At qatır doğub, nəslı pozulub. (AS, 2004: 40).

“At katır doğmuş, nesli bozulmuş.”

Yüyürən at arpasını artırır. (AS, 2004: 245).

“Yürük at yemini kendi artırır”

3.3. Sebep-Sonuç Bildiren Atla İlgili Azerbaycan Atasözleri

Atla ilgili sebep-sonuç bildiren atasözleri, bir eylemin veya durumun gerçekleşmesinin “nedenini” ve bu nedene bağlı olarak ortaya çıkan sonuçları içinde barındıran cümlelerden oluşur. Yani bunu biraz daha açacak olursak sebep-sonuç bildiren atasözleri bir durum ya da bir olayı sebep sonuç ekseninde bildirirler ve karşılaşılan sonuçları son derece çarpıcı örneklerle gösterirler. Birinci yargı sebep (neden), ikinci yargı ise sonuç bildirir. Bu atasözlerinde öne çıkan bazı temalı konular şunlardır: atın ölümü ya da at alım-satımı, kader kısmet yönü, kahramanlığı, dostluğu, diğer hayvanlar ve sahibi ile ilgili davranışların sebep ve sonuçlardan oluşmaktadır.

At öldü, itlərin oldu bayramı (AS, 2004: 41).

“At ölür, itlere bayram olur”

At qatır doğub, nəslı pozulub (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 54).

“At katır doğmuş, nesli bozulmuş”

At ölər - meydan qalar, igid ölər - şanı qalar (AS, 2004: 41).

“At ölür – meydan kalır, yiğit ölür - şanı kalır”

Atdan yıxılana yorğan-döşək, eşşəkdən yıxılana qazma, kürək (AS, 2004: 42).

“Attan düşene yorgan-döşek, eşekten düşene kazma, kürek”

Atdan yıxılmayan atlı olmaz (AS, 2004: 42).

“Attan düşmeyen atlı olmaz”

Arpa verilməyən at qamçı gücü ilə yeriməz (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 49).

“Arpa verilmeyen at, kamçı gücüyle yürümez”

Atı olana nisyə qamçı da verərlər (AS, 2004: 42).

“Atı olana nisye kamçı da verirler”

Görməmişə at versən, çapıb-çapıb öldürür (AS, 2004: 117).

“Görmemişə at versen, çapıp-çapıp öldürür”

3.4. Karşılaştırma Bildiren Atla İlgili Azerbaycan Atasözleri

Atla ilgili karşılaştırma bildiren atasözlerinde iki veya daha fazla durum ya da olay alınır. Bunu biraz açacak olursak en az iki farklı varlığı, olayı, durumu, kavramı birbiriyle örtüşen, birbiriyle benzeyen ya da karşıt yönleriyle zayıflı-üstünlük, eşitlik-denklik... vs. belirterek kıyaslayan cümlelerden oluşur. Atla ilgili karşılaştırma yapılırken ya olumlu ya da zıtlar ortaya atılır. Genelde atla ilgili karşılaştırma bildiren atasözlerinde at-kadın ya da at-kız ilişkisi, at-baba/oğul ilişkisi, at-sahibi ilişkisi, at-diğer hayvanlar ilişkisi, at kısmet, at-dostluk vs. konular işlemektedir.

Arpaya qatsan at yeməz, sümüyə qatsan it yeməz (AS, 2004: 37).

“Arpaya koysan at yemez, kemiğe koysan it yemez”

Ata minəndə özünü, atdan düşəndə atı unutma (AS, 2004: 41).

“Ata binersen özünü, attan inersen atı unutma”

Hürkmüş eşək atdan yeyin gedər (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 191).

“Ürkmüş eşek attan hızlı gider”

Arvadı ahıl gözüylə, atı – cahıl gözüylə (AS, 2004: 38).

“Arvadı akıl gözüyle, atı – cahil gözüyle”

Yaxşı ata bir qamçı, yaman ata min qamçı (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 341).

“Yahşı ata bir kamçı, yaman ata bin kamçı”

At ələ düşər, meydan ələ düşməz (AS, 2004: 40).

“At ele düşer, meydan ele düşmez”

Atdan at olar, eşəkdən qoduq (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 57).

“Attan at olur, eşekten sipa”

Atdan yıxılana yorğan-döşək, eşşəkdən yıxılana qazma, kürək (AS, 2004: 42).

“Attan düşene yorgan-döşek, eşekten düşene kazma, kürek”

Ata qabaqdan yanaş, itə daldan (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 56).

“Ata önden yanaş, ite arkadan”

Atlı qonaq itli qonaqdan yaxşıdı (AS, 2004: 42).

“Atlı konak itli konaktan iyidir.”

At izi it izinə qarışmaz (Həmidov, Axundov, Həmidova, 2009: 54).

“At izi it izine qarışmaz”

4. SONUÇ

Sonuç itibarıyla halk folklorunun önemli bir yere sahip olan atasözü yarandığı devrin zihniyetini, inanışlarını, gelenek ve göreneklerini vs. ışık tutar. Yukarıda Azerbaycan Türkçesinde atla ilgili atasözleriyle yapmış olduğumuz tasnifte sözdizimsel bakımdan incelenerek, bu atasözlerin cümle özellikleri bakımından tek ve çift yargı bildiren cümlelerden meydana geldiği, olumlu-olumsuz, sebep-sonuç, karşılaştırma vs. anlamlı cümlelerden kurulduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu atasözleri tema bakımından incelediğimizde Azerbaycanlıların ata olan bağlılığı, dostluğu, vefası, sadakati vs.-den bahsedilerek, tüm çıplaklığıyla göze çarpmaktadır. Ayrıca atın diğer insanlarla ya da diğer hayvanlarla kıyaslanması yoluyla bir amaç gütmesi ve bu durumlarda nasıl bir tavır alınması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Aksoy, Ö. A. (1970). *Atasözleri ve Deyimler*. İkinci Baskı. Ankara: Üniversitesi Basımevi.
- Aktaş, Şöhret Türkmen (2004). *Seçme Atasözleri ve Eleştirmeli Açıklamaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Albayrak, Nurettin (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Atalar Sözü* (2004). Bakı: Öndər Nəşriyyat.
- Beyzadeoğlu, Süreyya (2003). *Şinasi Durub-ı Emsali Osmaniye*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1990). Ankara: Rehber Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Dilçin, Dehri (2000). *Edebiyatımızda Atasözleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Həmidov İ., Axundov B., Həmidova L. (2009). *Azərbaycanca-Rusca Rusca Azərbaycanca Atsözləri və Zərbi-Məsəllər Lüğəti*. Bakı, << Təhsil >>, 2009, 560 səh.
- Karataş, Turan (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kaya, Doğan (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Parlatır, İsmail (2007). *ATASÖZLERİ*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, Ali (2004). *Türkçe Sözlük*. 2. Baskı. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sami, Ş. (1989). *Kamus-i Türkî*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1288.